

Színház

A MAGYAR SZÍNHÁZI TÁRSASÁG FOLYÓIRATA

DRÁMAMELLÉKLET 2005. JÚLIUS

Visky András

A MEG NEM SZÜLETETT

KADDIS

„írok, mert írnom kell, és ha írunk, dialógust folytatunk, olvastam valahol, míg Isten létezett, valószínűleg Istennel folytattunk dialógust, most már, hogy nem létezik, az ember alighanem csak a többi emberrel vagy jobb esetben önmagával folytat dialógust”

Kertész Imre

Kertész Imre *Kaddis a meg nem született gyermekért* című regényének színpadi változata

Magasztaljuk és szenteljük meg nagy nevét [közösség: Ámen] e világon, melyet kedvére teremtett, érvényesítse uralmát életetek során, egész Izrael élete során, hamarosan, már a közeljövőben, s mondjátok erre: Ámen!

[Közösség: Ámen! Legyen nagy neve áldott örökre és örökkön-örökké! Legyen áldott...]

Legyen nagy neve áldott örökre és örökkön-örökké!

Legyen áldott és dicsért, dicső és magasztos, fennkölt és hírneves, imádott és megszentelt a neve annak, aki Szent, áldott ő!

[Közösség: Áldott ő!]

Áldottabb ő minden áldásnál, költeménynél, dicshimnuszánál és vigaszénekénél, amit a világon mondanak, s ti mondjátok erre:

Ámen!

[Közösség: Ámen!]

Izraelnek, tanítóinak és az ő tanítványainak, azok tanítványainak és mindenkinek, aki a Tórával foglalkozik itt vagy bárhol másutt, legyen része igaz békességben, tetszésben és kedvtelésben, irgalomban és hosszú életben, nagy bőségben és megváltásban menyeyei Atyja kezéből, ti meg mondjátok erre: Ámen!

[Közösség: Ámen!]

Jöjjön nagy békesség és élet a mennyből ránk és egész Izraelre, s mondjátok erre: Ámen!

[Közösség: Ámen!]

Aki békét teremt a magasságban, az hozzon békességet ránk és egész Izraelre! Mondjátok végül: Ámen!

[Közösség: Ámen!]

(Írástudók kaddisa)

(HOGYAN OLVASSUK?) A drámában jól láthatóan elkülönítettük az ív bal oldalára szedett főszöveget a jobb oldalon olvasható rendezői utasításoktól. Evvel az eljárással láttuk megoldhatónak azt, hogy az olvasót ne terheljük a színészi munka folyamatát is végigkövető, erre javaslatot tevő, ezt olykor csak a munkarend kedvéért rögzítő megjegyzéseinkkel.

(KADDIS) A regény bejelentetten: ima („szent ima”); kísérlet a megérkezésre az „ámen” szóhoz. Erre épül színpadi változatunk dramaturgiája: a „fentnek” és a „lentnek” állandó váltakoztatása: Isten szóra bírásának, az isteni beavatkozás kikényszerítésének hol szenvedélyes, hol rezignált, hol gunyoros, hol iróniába hajló, hol hidegen számító, hol bohóckodó, hol szerepjátszó, tehát kifejezetten színházi eszközökkel történő módja. Szereplőnk mégsem egy színházi szempontból elvontan létező személyhez szól, hanem legkivált a „meg nem születőhöz”.

(TÉR) A játéktér csupasza padló sok kavicsal, különböző méretű kövekkel. Van, ahol rövid ösvénnyé, ösvény-idézeté állnak össze (apró, vakítóan ragyogó, mosott kavics), másutt kimódolt véletlenszerűséggel szétszórva, megmutatva az így kialakított textúrának a szépségét is. A térben található egy fapad is, mintha egy zsinagógából került volna oda: szép formájú bútor, de csak egy ember foglalhat helyet rajta. A megszokottnak mondható forma (templomi pad) ettől különleges, sőt titokzatos jel. A multifunkcionális tér: „zsinagógaidézet”, vasútállomás, temető egyetlen plasztikai jelben.

(ZENE) Visszhangos tér, mintha imádkozók, egymással társalgók, véletlenszerűen beszélgetők, súlytalanul fecsegők vagy az életüket szabadon, drámaian elmesélők sokasága töltené be a termet. A hangok zenével, zörejjel, olykor ipari hangokkal (vonat, gépkocsi) keverednek. (Szemző Tibor kompozícióira gondolunk például.)

(JELENET) Szövegváltozatunk jelenetbeosztása annak a hangsúlyozása, hogy a jeleneteket nem szabad összemenni, hangulatilag egymeművé tenni, sőt gondosan törekednünk kell a szétválasztásukra, külön értékű jelenetekké való beállításukra.

(SZÖVEG) A központosítást abból a megfontolásból hagytuk el, hogy megnöveljük a reménybeli színész értelmezési szabadságát. A tördeléssel a tempót, a ritmust, a lélegzetvételt, egyszóval a színészi

állapot dinamikáját kívántuk érzékeltetni.

(„NEM”) A kiemelt „nem” minden esetben, még a feleséggel zajló jelenetekben is a metafizikai radikalitás töltetével hangzik el, mint egy „befelé”. A többi „nem” a mondatban elfoglalt helyének megfelelő értékkel bír. Ebben az értelemben színpadi változatunk a „Nem!” és az „Ámen” között feszülő keskeny hidat járja be. Ha egyáltalán létezik.

B. sietősen jön be, mintha rohanását, valami elől való menekülését elegánsan leplezné, visszafogná, önmaga elől is eltágná. Kopottas bakancs, mellényes fekete öltöny, fehér ing, keménykalap, lóden. A nadrág enyhén rövid, jól látható a cipő magas szára, a hosszú pertli, a világító lábszár. Enyhén bohócos megjelenés, mint a hazatérő foglyoké. Egy bőrönd van nála, mintha a lény magától értetődő tartozéka volna; egy végtag. A bőrönd, noha külön nem jelezzük, változatos formában játszik az előadásban, a benne rejlő kellékek előkerülnek, szituációkat erősítenek meg, történeteket elevenítenek fel.

A tér visszhangjai átalakulnak férfiak-gyermekek közös, hangos imájává.

A férfi megpróbál imádkozni, legalábbis valamiféle illendőségből bekapcsolódni abba, ami „körülötte” történik, mozdulatokkal kísérletezik, ügyetlenül, meggyőződés nélkül. A játék folyamán a hangok tulajdonosai olykor mintha jelen volnának számára, személyes ismerősök, közös történetek szereplőiként. (Van, hogy őket szólítja meg, hozzájuk beszél, amikor neki-rugaszkodik egy-egy mondatnak.)

ELSŐ JELENET / KÖVEK, EMLÉKEZÉS

(mintha a belépőt egy hang követné; vagy egy kérdés)

Nem!

*(szünet;
felvesz egy marék kavicsot, képzeletbeli sírokra helyezi,
enyhén kapkodva, enyhén ingerülten;
a levegőbe is tesz kavicsot,
kitartóan, konokul, mint aki csodára vár,
hogy egyszer csak az ő kavicsaira nem hat
a gravitáció)*

Na nézd csak

(mint aki nem hisz a szemének, konokul)

Nézd

(ezt a szertartást többször is elvégzi az előadás alatt)

Milyen vagy?

(pillanatra megáll, szünet)

Milyen lennél?

Sötét szemű kislány

Orroskád környékén elszórt szeplők halvány pöttyeivel?

Konok fiú?

Vidám és kemény szemed akár szürkés-kék kavics?

(kövek kopogása)

Hát ez nem megy!

MÁSODIK JELENET / A BETŰK ÉS A KIMONDHATATLAN

(kitartóan „nézi”, hallgatja az imádkozó közösséget)

Nem emlékezni akarok

Habár emlékezni akarok persze

(szünet)

Akarok

nem akarok

nem tehetek mást

Ha például beszélek vagy írok emlékezem

(elhallgat, mozdulatlanúságba merevedik,

majd ismét, önmagát figyelve, játszik a kövekkel)

Vagy ha megmozdulok

nézd csak nézd

na nézd nézd csak:

emlékezem

(mozdulatai fölédzik a megnevezett személyeket)

A Diri!

Egy magasabb beosztású intézeti nevelő

Egy alacsonyabb beosztású intézeti nevelő

Pörge!

Kopasz nő a tükör előtt piros pongyolában

Emlékezik a testem

emlékeznie kell

mint egy életfogytiglanra ítélt fogoly

a kötelező emlékezés életfogytiglani rabruhájában

(abbahagyná, de számára is váratlanul

a Tanító úrra emlékező mozdulatot tesz)

és a Tanító úr

Uramisten!

a Tanító úr a marhavagonok között

imbolyog felém felém felém

Halálra készülő kicsi arc

a Tanító úr

akinek a példáján megálmodtam

titkos feladatokat és reményemet

Dolgozni dolgozni dolgozni

Egy panelház tizenegyedik emeleti másfél szobás

izéjében

Isten bocsá'!

A napégette széljárta lakásban kuporgok

Föl-fölnézek a ragyogó levegőbe a felhőkre

Ahová golyóstollammal a síromat ásom

Mint egy kényszermunkás

*(egy kavics a képzeletbeli sírra;
leesik)*

Emlékezni kell

bár nem tudom

miért kell emlékezni

(szünet; mintha idézetet mondana, éllel)

Nyilván a tudás miatt

„az emlékezés tudás:

azért élünk hogy emlékezzünk a tudásunkra”

(szárazon)

Mert nem feledhetjük

amit tudunk

Világos nem?

(nevet)

Történetemből nem tudom meg

mi történt velem

Mi történt?

Mi is történt valójában?

Márpedig erre volna szükség

Az ember mindenképp hibás egy kicsit

(tárgyilagosan)

Engem például
előfűttenek hogy ássak egy sírt magamnak
és jelenleg még mindig csak az ásásnál tartok

Uramisten!
(tagolva; tárgyilagosan)

Tudom
Amit tudok
(élesen vált, ironikusan)

Ne féljete ne ne
Nem holmi „erkölcsi kötelességből”
Nem ugyan kérem

Egyszerűen csak
így vagyunk meg meg meg
(nem találja a szót, mintha köhögne)

Nem!
(nagy nehezen kimondja)

Megteremtve
Na végre!

Bocsánat
Bocsánatot kértem
Azt mondtam bocsánat
(nagy csend)

Sehol senki?

Mindegy
Jól van így jól van

Azért élünk
hogyan tudunk és emlékezünk stb. stb.

Jó mi?

Szeretem ezeket a satöbbiket estébéket sötöbököt
(játékos élvezettel, imát mímelve)

satöbbi estébé sötöbő

Három betű a kimondhatatlanról
Három betű nem kevés
Majdnem négy

Sötöbő
Meg jöhövöhő

Rövidítés
Egy rövidítés
Majdnem négy betű
(felderül az arca)

Lehet hogy nincs is több?

Három betű vagy inkább négy
Ennyi az Egész

Ismeretlen magánhangzók
a négy (vagy három?) mássalhangzó közé ékelve
Levegőt kell venni hozzá
Hát ez az: levegőt
(vissza)

Előfűttenek hogy ássak egy sírt magamnak
és jelenleg még mindig csak az ásásnál tartok

Volt ott egy boldog vak vénember
Fogoly persze hogy fogoly mi más?
Mi? Mi? Mégis mi más?
Tudsz jobbat?
Van más?
(lemondóan legyint,

nem magyarázza tovább)

Földhódító csatoramunkának vélte az ásók
csilingelő sikáló zaját
holott sírt ásott ott
még hozzá éppenséggel a saját sírját

Boldog vak vénember
Száras szemekkel ásta a sírt
A saját sírját
Uramisten!

Az ember mindenképp hibás egy kicsit
(dudorászik, I wonder why, keresgél)

Auschwitzban is születtek gyerekek
Tudták? Nem tudták?

Utód utódok
Megy minden tovább úgy bizony

Hova?
Tovább
Megy meg csak úgy
(egy ideig dudorászik, I wonder why, majd figyel, hallgatózik, semmi)

Fogolynak születni
Ez az én formám
(nézi magát)

Egy rövidítés íme
(nevet)

Megszületnek a kis foglyok és mindannyian
a börtönigazgatóhoz a lágerparancsnokhoz
a Dirizhez Pörgéhez mit tudom én kihez hasonlítanak
egyőtől egyig kivétel nélkül
ez az első és nagy parancsolat

Fogolynak születni
Az ő képére és hasonlatosságára
Így vagyunk meg meg meg
(szörnyű köhögés fogja el)

Megteremtve
Na végre!

Bocsánat
Bocsánatot kértem
Azt mondtam bocsánat
(szünet, várakozás a beleszólásra)

Hát ez nem megy

Sehol senki
Persze hát persze

Mindegy mindegy
Jól van így
így jól van
(Istenre vonatkoztatva)

Vagy van vagy nincs
Hisz oly mindegy
Mert van vagy nincs végső soron egyre megy

Egyre?
Mindig ugyanarra az egyre?
Hohó nem árt vigyázni

Fogolynak születni
Ez az én formám

Megmaradtam
tehát vagyok
(nézi a vicces nadrágját)

Egy rövidítés

HARMADIK JELENET / KINEK A SZABADSÁGA?

(a jelenet alatt nincs zene, hang, zörejek stb.,
teljes a külső csend)

Egy kicsit késő van már
mondta a feleségem

Dehogy
Még itt ülök és olvasok

(szünet)

Sajnálja
De valami elfoglaltsága akadt
És ez engem valószínűleg amúgy sem érdekel

(szünet)

Hogy itt ülök és olvasok
Olvasok vagy írok egyre megy [mondta]*

Egyre megy [kérdéstem]

Igen [mondta a feleségem]
Nagy iskola volt ez az ő számára

Mi
[kérdéstem]

Ez az egész
[mondta]

Vagy úgy ez az egész
[mondtam]

Mármint a házasságunk

(szünet)

Titokban a lelke mélyén gyávának hitte magát
Most már azonban tudja
És ehhez én és a velem eltöltött évek jelentős mérték-
ben hozzásegítették
Most már tudja hogy csak egyszerűen élni akart

Élni mondtam

Sajnál engem tehetetlenül kell sajnálnia
Hiszen minden tőle telhetőt elkövetett
Hogy megmentsen engem
(megleپődik, mint akit váratlanul ér)
Hogy megmentsen engem

Igen már csupán hálából is
Hiszen én mutattam meg neki az utat
Amelyen éppen én nem tudok vele tartani

Sajnál [mondta]

Mert a szabadság amire állandóan hivatkozni szoktam
A szabadság nem az én szabadságom
Mármint az enyém aki állandóan hivatkozom rá
És nem is valaki másé legalább
nem a másé sem

Hanem valakik és valamik ellen forduló szabadság
Támadás és menekülés vagy mindkettő egyszerre
És amikor nem adottak ezek a „valakik vagy valamik”
Akkor én mondtam körmönfontan mondtá órá osztom
ezt a szerepet
De nem úgy mint szerelmes a szerelmesére
Hanem mint hóhér az áldozatára

(szünet)

Mennyi pusztító erő van benned
És hogy mellettem órá nem az élet hanem a pusztulás
vár

Ő úgy döntött élni akar

* A [] zárójeleket a beszélő, valamint a helyzet könnyebb azonosítása miatt tartottuk meg; a közöttük levő szöveget a színésznek csak akkor kell mondania, ha szükségét érzi.

NEGYEDIK JELENET / KOPASZ NŐ PIROS
PONGYOLÁBAN

(imaszerű moraj, hangok)

Nem!

(moraj, hangok)

Van itt valaki?

(moraj; a tér visszhangjait próbálja)

Valaki? Valaki?

Teremtett lélek sem

Teremtett lélek – na persze

(csend; nézi saját egyedülletét)

Nem nem gondoltam rá

(védekező hangnem)

Nem gondoltam hogy gondolnom kell rá

Míg csak rám nem szakadt az éjszaka

Ez a mindent bevilágító és mégis vaksötét éjszaka

Magánembernek születtem

Magántúlélőnek maradtam

Tessék

tessék

Ha már vagyok

És lennem kell

Megmaradtam tehát vagyok

Ennyi az egész

Az ember mindenképpen hibás egy kicsit

De hát ennyi az egész nem több

Nem voltam hajlandó balek módján bedőlni

Az általános megmaradási szenvelgésnek

És melldőngető szájtipésnek

Mint aki megmaradásából nem csinál gondot

Ennyi

Ennyi az egész

Nem érzi szükségét

Hogy megmaradását igazolja

Hogy megmaradását diadalra váltsa:

a meghosszabbított és megsokasított továbbélésre

Az utódokban

Az utódban

Benned

(tagolva, mint akinek erőre van szüksége
kimondani a mondatot)

Nem gondoltam rád

(zene)

Míg csak rám nem szakadt ez az éjszaka

És élém nem meredt a kérdés

Elém?

Mögém

Rég leélt életem mögé

A kérdés igen igen igen

Hogy sötét szemű kislány lennél-e?

Orrocskád környékén elszórt szeplők halvány pöttyeivel?

Vagy konok fiú?

Vidám és kemény szemed akár szürkés-kék kavics?

(zene ki, moraj, férfihangok;

mintha előtte állna a gyermek,

vagy tükörbe nézne,

hosszan, kimérten,

a mondat jelentését fürkészve)

Az én létezőm a te léted lehetőségeként szemlélve

(vár, mintha válaszra)

Vagyis én mint gyilkos
(nézi a vele szemben álló, elképzelt személyt;
neki teszi fel a kérdést)

Miért kell örökké valamilyen gyalázat felé
Fordult arccal élnünk?
(nincs válasz)

Egy másik ember apja
Sorsa istene lenni

Uramisten!
(dúdolni kezd egy dalt, csak félig-meddig érthető)

I wonder why
I spend my lonely nights
Dreaming of the song...
And I am again with you

When our love was new
And each kiss a revelation...

Gyermekkoromban
éltem először zsidók közt
egy poros alföldi faluban
ahová nyaralni küldtek

úgy értem igazi zsidók közt

nem olyan zsidók közt
amilyen zsidók mi voltunk
városi zsidók
pesti zsidók
vagyis semmilyen zsidók

de persze nem is keresztények

afféle nemzsidó zsidók
(nevet)

akik a hosszúnapi böjtöt azért megtartják
legalábbis délig föltétlenül
(nevet)

a rokon néni meg a rokon bácsi
(kitör)

rokonok nincsenek rokonaim
senki senki senki
(lecsillapodik)

nem emlékszem milyen rokonok voltak
(hirtelen, öngazoló váltás)

mindegy egyre megy
régés-rég megásták már sírjukat a levegőbe
ahová elfüstölték őket

Egyre megy
(kavicsot tesz a sírjukra, a levegőbe megásott sírra,
változatlanul avval a hittel, hogy a kavics meg fog állni a
levegőben, többször is próbálkozik, konokul,
de nem túlhajtván a jelenetet,
sokkal inkább csodában bízva)

Na igen

Pedig
igazi zsidók voltak
reggel ima
este ima
evés előtt ima
a bornál ima

Áldott vagy Te
Örök Istenünk Világ Ura
ki megszentelt parancsolataival
és meghagyta nekünk hogy kezet mossunk
(vár, figyel; semmi)

Különben derék emberek

(énekelve)

Nekem meg kibírhatatlanul unalmasak

Liba meg sólet meg flódni
Liba sólet flódni
Li-sól-fló

Azt hiszem már kitört a háború
de nálunk még minden csöndes és szép volt
Magyarország a béke szigete a lángoló Európában
itt nem történhet meg az ami
Németországban vagy Lengyelországban vagy a „cseh
protektorátusban”
vagy Franciaországban vagy Horvátországban vagy
Szlovákiában

egyszóval ami körös-körül mindenütt megtörtént
és szakadatlanul történik

nem
itt nem
dehogy
(visszaveszi a fonalat)

igen
és egy reggel a rokonoknál óvatlanul benyitottam a
hálószobába
és
(a látomás hatása alatt)

egy kopasz nő ült a tükör előtt
piros pongyolában

egy kopasz nő

Minden erőmmel abban reménykedtem
hogy talán nem látta hogy láttam

A rokon néni a hálószobában éjszakára átváltozik:
Egy fényes fejű kirakati bábu
egy hulla
vagy a nagy parázna

A nagy parázna a tükör előtt – lássuk csak lássuk
(keresgél)

„A vizek a melyeket láttál
a hol a parázna ül
népek azok és sokaságok és nemzetek és nyelvek

Ezek meggyűlölik a paráznát
és kifosztják és mezítelennek teszik
és eszik annak húsát és megégetik őt tűzzel”

Jól láttam-e amit láttam?

Egyáltalán nem nyugtatott meg apám nevető arca
mert léhának éreztem ezt a nevetést
léhának és pusztítónak
ha csupán önpusztítónak is

Vagy egyszerűen csak bárgyúnak találtam a nevetését
mert nem fogta fel a rémületemet
az iszonyatomat
hogy a megszokott rokon néni helyén egy kopasz nő
ült a tükör előtt
piros pongyolában

Nem
egyáltalán nem fogta fel ezt a borzalmat
ehelyett további borzalmakkal tetézte
amennyiben elmagyarázta
és ebből a magyarázatból én semmit sem értettem
csak a tények tisztátalan borzalmát
hogy a rokon néni vallási okokból leberetválja a haját
és parókát visel
(szünet)

amikor kezdett mind fontosabbá válni
hogy én is zsidó vagyok
minthogy mint lassacskán kitudódott
ez általában halálbüntetéssel jár
egyszerre csak azon kaptam magam
hogy értem már ki vagyok:
kopasz nő a tükör előtt
piros pongyolában

Van itt valaki?

(vár, figyel)

Teremtett lélek sem

(elgondolkodik a lehetőségen)

Valakinek az apja a sorsa
az istene lenni

(szünet)

Az én létezésem a te léted lehetőségeként szemlélve

(szünet)

Ez a kérdés végül is jó vezetőnek bizonyul

Igen

mintha törékeny kezeddél kézen fogva vinnél
vonszolnál magad után az úton

ÖTÖDIK JELENET / „LÁGERPÓKER”

(társasági fecsegés, zajok, beszélgetés, nevetések;
mintha kártyáznának a nevekkel,
vagy valamiféle furcsa aukción
vennék részt, amelyet a játész vezet)

Mauthausen!

Don-kanyar!

Recsk!

Szibéria!

„A” Gyűjtő!

Ravensbrück!

„A” Fő utca!

Andrássy út 60!

Börtön 56 miatt!

Kistarcsa!

(kilép)

Mintha bizony szabadon dönthetnék

„igen” és „nem” között

Néz néz néz

Egy rám tapadó női tekintet

De szép zsidó lány!

Néz néz néz

Mintha forrást akarna fakasztani belőlem

(élvezettel, iróniával)

A mélabús arcok megannyi színházi maszk

Rajtuk a különféle szerepek:

A síró meg a nevető

A farkas meg a bárány

A majom meg a medvé meg a krokodil

Bágyadt koppanások

Hullanak a nevek

A társaságban valakinek az a melankolikus ötlete

támadt hogy mindenki mondja meg hol volt

(kártyajátékot játszik, fokozva az ütéseket,
vagy, a színész tetszése szerint,
aukciós licitet vezet)

Mauthausen!

Don-kanyar!

Recsk!

Szibéria!

„A” Gyűjtő!
Ravensbrück!
„A” Fő utca!
Andrássy út 60!
Börtön 56 miatt!
Kistarcsa!

(magabiztosan, diadallal)

Auschwitz!

(rövid, éles csend, majd ismét hangzavar)

Überolthatatlan!

Überolthatatlan!

(megmaradnak a zajok, a háttérben)

Féltem rám kerül a sor

de szerencsére megelőztek

Überolthatatlan!

Überolthatatlan!

De szép zsidó lány!

Auschwitz

Győztes szerény magabiztos hang – überolthatatlan

(próbálgatja ezt a hangot)

Auschwitz Auschwitz Auschwitz

Hát ez nem megy

HATODIK JELENET / BEÉRNI ENNYIVEL, NEM

A

„Nem!”

az

„Nem!”

Mintha bizony szabadon dönthetnék

„igen” és „nem” között

Naponta az iszapba nyomják az arcát [mondta a feleségem]

Megkérdezte hogy azonkívül

Amit el kellett szenvednem

Szenvedtem-e vajon magától a zsidóságotól

Ezen gondolkodnom kell

[feleltem]

Ebben az időszakban újra átforrósodtak az éjszakáink

E sötét felizzó éjszakáink egyikén azt mondta

Hogy mindezekre a kérdéseinkre és válaszokra

Csakis az egész életünkkel felelhetünk

Pontosabban a teljes életünkkel [mondta]

És hogy a teljességet ő csupán egyféleképpen tudja

elképzelni

(közbevág)

„Nem!”

mondtam és rögtön és azonnal

habozás nélkül és ösztönösen

„Nem!”

(nevetve)

Ért ő engem [mondta]

Tudja milyen mélyről fakadhat bennem a „nem”

„Nem!”

a

„Nem!”

az

„Nem!”

és nem afféle zsidó nem

ebben én egészen biztos vagyok

mert nincs förtelmesebb és gyalázatosabb
pusztítóbb és öntagadóbb az ilyen
racionális *nemnél*

nincs ennél gyávább elegendem van abból hogy gyilkosok
és élettagadók kiáltsák ki magukat az életnek
nincs szörnyűbb nincs gyalázatosabb
mint az élettagadók kedvéért tagadni az életet

„Nem!”

De hiszen
Auschwitzban is születtek gyerekek

„Nem!”

Habár ami a zsidó nemet illeti
arra is lenne épp elég indok
elég elképzelni egy kétségbeesítő és gyalázatos beszélgetést
elképzelni a gyereke a gyerekekünk
(*nehezen mondja ki*)

a te sivalkodásodat
amint éppen azt visítod
„Nem akarok zsidó lenni”
(*mindkét vele beszélő személy jelenlétével számol*)

Nagyon is elképzelhető
És nagyon indokolt hogy a gyerek ne akarjon zsidó lenni
Nagyon is

Hogyan is lehetne egy élőlényt rákényszeríteni
hogy zsidó legyen
(*a „gyerekekhez”*)

E tekintetben mindig lehajtott fejjel járulnék eléd
mert nem adhatnék neked semmit
se magyarázatot se hitet se löfegyvert
hiszen a zsidóságom nekem semmit nem jelent
(*a „nőhöz”*)

Mint zsidóság semmit
mint tapasztalat mindent
kopasz nőt a tükör előtt
piros pongyolában

És nekem ez elég
tökéletesen beérem ennyivel
(*mintha csak ketten maradnának, a „gyerekekkel”;
bensőséges jelenet; zene*)

Kérdés azonban hogy te beérnéd-e vele

Beérnéd-e vele?
(*konok ismételtetés,
mint aki ki akarja csikarni a választ*)

Beérnéd-e?
Beérnéd-e?
Beérnéd-e?

HETEDIK JELENET / A SEMMIRE NYÍLÓ HATÁR

Volt apám
Volt egy apám nekem is
És anyám

Elváltak én meg intézetbe kerültem

Az intézet – Uramisten!
(*nagyot nevet*)

Diri Pörge meg a többiek
Az alacsonyabb beosztású nevelők
és a magasabb beosztású nevelők
valamint az alacsonyabb beosztású személyzet
és a magasabb beosztású személyzet

És mindannyiunk apja és ururpátora

a főméltóságúnak tisztelt férfi mellképe
a tanulószobák és a hálók falán

A jól megszervezett félelmen alapuló tekintély
(*éles váltás*)

Hinnem kellene a másvilágban
csak hogy még ebben a világban sem tudok hinni
A másvilág létezését épp annyira tartom csak képtelen-
ségnek

mint ennek a világnak a létezését
vagyis egyáltalán nem tartom elképzelhetőnek
ha persze elképzelhetőnek sem
hogy egy másik világ azaz a másvilág létezzon
Csak hogy ha létezik is biztos hogy nem az *én* számom-
ra létezik
mert én itt vagyok

Azaz még itt is alig

Félig-meddig élek csak
és ez valami megnevezhetetlen bűn érzésével tölt el

Az intézet – Uramisten!
(*vissza*)

Elváltak

Ha válásuk okát firtattam:
Mert nem értettük meg egymást
hangzott mindig a válasz
apámé is
anyámé is

Hogyan?
Fel nem tudtam fogni miért nem értik ha egyszer értik
egymást
De hát ez volt az utolsó szó
a legvégső érv
a semmire nyíló határ

De ha mégis értik egymást abban hogy nem értik
egymást

Valami súlyos bonyolult és szennyes titkot gyanítot-
tam mögötte
amit rám kényszerítettek
A végzethez hasonlított
el kellett fogadnom
és annál inkább mert annál végzetesebb
minél kevésbé értem.

Emlékszem a
rendszeres villamosútra apámmal
Valahova mindig mentünk
Hová kihez miért nem emlékszem

És a megállóra ahol mindig leszálltunk

Sokat kellett még gyalogolni – előre

A következő megállótól csak pár lépést kellene vissza-
mennünk
mondtam apámnak

Visszafelé nem megyek [mondta]

Miért?

Mert visszafelé nem megyek

De miért nem?

Mert visszafelé nem megyek

NYOLCADIK JELENET / A MAGYARÁZAT
MAGYARÁZATA

(moraj, hangok, imák, sodró jelenet,
szinte egyetlen indulatból mondja,
hadarja a szöveget;
tisztá logorea, nagy indulattal)

Mire?

Mire nincs magyarázat?

Mire?

Mauthausen!

Don-kanyar!

Recsk!

Szibéria!

„A” Gyűjtő!

Ravensbrück!

„A” Fő utca!

Andrássy út 60!

Börtön 56 miatt!

Kistarcsa!

Auschwitz!

Überolhatatlan!

Überolhatatlan!

Vagy úgy

Auschwitz

Auschwitzra nincs magyarázat

Nincs magyarázat arra ami van

Úgy bizony

Uramisten!

Márpedig Auschwitz volt azaz *van*
tehát magyarázat is van rá
magyarázat éppen arra nincs
hogyan Auschwitz nem volt
azaz nem lehetne magyarázatot találni rá
hogyan Auschwitz ne lett volna
hogyan ne jött volna

Mindaz ami lehetséges megtörténik
a lehetséges csakis az ami megtörténik

Márpedig pontosan pontosan tudható
milyen lesz amikor bűnözők örültek ésszerűen néznek a
világra

és a világ is ésszerűen néz majd rájuk
vagyis engedelmeskedik nekik

pontosan
pontosan
hibátlanul

Mert igenis ez a magyarázat
ha tudom nehéz is elfogadnotok
hogyan közönséges gonosztevők uralkodnak rajtunk

Amint egy bűnöző örült nem a bolondokházában vagy
a fegyintézetben
hanem a kancellárián vagy egyéb vezéri szálláshelyeken végzi
tüstént kutatni kezditek benne az érdekest az eredetit a
rendkívülit
a nagyságot hogy önmagatokat ne kelljen annyira
törpéknek
világtörténeteket olyan képtelennek látnotok

Igen

hogyan továbbra is ésszerűen nézhesetek a világra
és a világ is ésszerűen nézzen vissza rátok

A nagy ember!

Uramisten!

(gyilkos gúnnyal)

Kiváló taktikai érzéke volt ugyebár
mintha minden paranoiás és mániás bolond
nem éppen a kiváló taktikai érzékével tévesztené meg
és ejtené kétségbe környezetét és orvosait

A nagy ember!

(bohóckodik)

Szó ami szó nagy ember volt
volt benne valami hogy is mondjam csak megejtő
valami lenyűgöző valami démoni
úgy van démoni vonás
aminek egész egyszerűen nem lehetett ellenállni

Kivált ha nem is akarunk ellenállni
merthogy éppen démonkeresőben utazunk
ocsmány ügyeinkhez
ocsmány vágyaink kiéléséhez már réges-rég éppen egy
démon kellene
olyan démon persze
akivel el lehet hitetni hogy ő a démon
aki minden démoniságunkat a vállára veszi
mint egy Antikrisztus a Vaskeresztet

A nagy ember!

Igen

akiket közönséges bűnözők örülteknek láttok és mondtok

és mégis attól a pillanattól kezdve
hogyan markába kaparintotta a jogart és az országalmát
rögtön isteníteni kezditek
gyalázva is isteníteni

És ki nem fogytok a magyarázatokból

Csak hogy mentsétek lelkeiteket
meg ami egyáltalán menthető

Csak hogy a világtörténesek nagyszabású operaházi fényében
lássátok a közönséges rablást gyilkosságot meg
lélekkufárságot
aminek így vagy úgy mind a részesei vagyunk vagy voltunk
valahogyan

Mind!

Csak hogy ne lássátok az előtettek mögöttetek alattatok
és mindenütt tátongó szakadékot
a semmit az űrt vagyis valódi helyzetünket

És hagyjátok ezt abba végre
hogyan Auschwitzra nincs magyarázat
hogyan Auschwitz az irracionális az ésszel fel nem
fogható erők szüleménye
mert a rosszra mindig van ésszerű magyarázat

amire tényleg nincs magyarázat
az nem a rossz
ellenkezőleg: a jó

Éppen ezért engem már rég nem a vezérek
kancellárok és egyéb címzetes uzurpátorok érdekelnek
akármennyi érdekességet tudtok is elmondani a
lelkivilágokról

Nem

a diktátorok élete helyett engem már réges-rég

kizárólag
a szentek élete érdekelt

Mert én ezt találok érdekesnek és felfoghatatlannak
én erre nem találok pusztán ésszerű magyarázatot

KILENCEDIK JELENET / KINEK A GYILKOSA

(a meg nem születetthez)

Azt kérdeztem
Beérnéd-e ennyivel

Mennyivel?
Hát...

(nem tud válaszolni; tovább beszél hozzá)

Milyen lennél?
Sötét szemű kislány?
Konok fiú?
Vidám és kemény szemed akár szürkés-kék kavics?

Az én létezésem a te léted lehetőségeként szemlélve:
Vagyis én mint gyilkos

(hallgatózás, szünet)

Eddig jutottam

Kinek a gyilkosa:
Ezt kérdezted?

(nincs válasz; legyint)

Végül legvégül lennie kell valakinek bárkinek
aki majd szégyenkezik miattunk
és (esetleg) érettünk

Egy másik ember apja
Sorsa istene lenni

Uramisten!

Mit is keresnék ha már keresek valamit
Ha nem a meg meg meg

(fuldokló köhögés)

Megváltásomat keresném

Igen igen
Reménytelen reményem

(dudorászik)

der Tod ist ein Meister aus Deutschland
sein Auge ist blau:
a Halál egy kék szemű, német majsztrom és magiszter
bármikor eljőhet bárhol rád talál
megcéloz és nem téved
er trifft dich genau

Ott állt előttem a feleségem
egy kicsit felhúzott vállal
összefont karokkal
magányosan riadtan sápadtan elkenődött szájfestékekkel
(nézi, hosszabb szünet)

Mintha megöltem volna
mondta

De hiszen túlzás nagy túlzás
amit mond belátja

Mintha megöltem volna
meghitten kegyetlenül
ő pedig tanúja lett volna ennek
látott volna közben
látott volna amint embert ölök

Látott
nézett
és nem tudott megmenteni engem

Úgy látszott
hogyan ezt soha többé nem tudom megbocsátani

Azt hogy látott
Azt hogy nézett

Nem tudom megbocsátani
[mondta]
Meghitten és kegyetlenül
[mondta]

(hosszú csend)

Van valakije
[mondta]

(csend)

„Van valakim
akivel úgy gondoltuk összeházasodunk”

(csend)

„És aki nem zsidó”

(csend)

Talán fázik
gondoltam

TIZEDIK JELENET / A FEKETE KÖNYV

Nem nem nem

(letisztult elhatározásként)

Sosem tudnék egy másik ember apja sorsa istene lenni

Láttam az intézetet
Arra sétáltam

Romokban hever
Egy romhalmaz

Az intézet ahová apám meg anyám válása után kerültem
Az „áll. eng.” fiúinternátus
Aminek a legfiatalabb lakója voltam
a legfiatalabb

Én voltam a „római egyes” itt
Más időkben máshol más számokat nyertem

Nincs különbség

Római egyes: igazán stílusos kezdet
bájos és derengő mint a kultúrák hajnala:

Szilenciumok karcos raport
A nagyalakú feketébe kötött raportkönyv

A juniorok meg az irigyelt seniorok

Hálótermek sora félemeleti tanulószobák
Legfőül a Diri lakása
a félelmes a néma és elnémitő a lábujjhegyre készítő
és kényszerítő lakás
innen érkeztek a parancsok üzenetek
sőt gyakran nem is nyilvánított csupán neki tulajdonított
mondhatni megelőlegezett óhajai

Titok

A tanulószobák és a hálók falán a főméltóságának
tisztelt férfi mellképe díszlett
Tengernagyi sapka rejtélyes vállbojtos egyenruha

Világmeretű apakomplexus

Romok
Egy romhalmaz

Hosszú fehérrel megterített asztalok párhuzamos sora

álltunk a helyünkön kimagasodva fényesen éberen
éhesen

Mindig éhes voltam éhes éhes éhes

Az asztalfőn a tanár
minden asztalfőn egy tanár elrebegett egy imát:
rövid óvatos mondhatni diplomatikus imádságot

Ügyelni kellett hogy se zsidó se valamelyik keresztény
kánon szerinti ne legyen
minden isten egyforma örömére

„Add meg Urunk a mindennapi kenyerünket”
valami efféle

rövid óvatos diplomatikus
se-se
se-se
se-se

Mindig éhes voltam éhes éhes éhes éhes

Pisszegés suttogás állandó összekapottság
A Diri! Jön a Diri!

A tanárok meg jól felfogott érdekből féltek tőle
legalábbis úgy tettek mintha félnének

És Pörge
ösztvér kemény kezű nevelőtanárr
Pörge Pörge
Reggel végigviharzik a hálóterem során
így kezdődik a nap

Egy nap amikor végigviharzott
felfedezte hogy hiányzik közülünk valaki
egy senior

Ugyanakkor (de lehet előbb) felfedezte
hogy a folyosó végéből nyíló kis szoba nem nyílik
Be van zárva
Belülről van bezárva

Ugyanakkor (de lehet előbb) a konyháról jelentették
hiányzik az új lány!
hiányzik az új lány!

Pörge: megdöngötte az ajtót
Nem nyitották ki
Pörge: felszólította a bűnösöket
Semmi

Jött a Diri
arca vörösölt üstöke lobogott hasa föl-le ugrándozott

Megrángatta a kilincset mint a Gestapo
Két ököllel ütötte az ajtót mint a megcsalt férj egy
ócska kabaréban

És jött a raport:
a senior nyilvános kicsapásának rituáléja
(a lányt persze tüstént kirúgták)

Kihoztak az ebédlőből néhány hosszú asztalt
ezekből egyetlen végtelenül hosszú asztalt csináltak
majd leterítették
Székeket tettek mögé

Ekkor érkeztünk csak mi növendékek
hogy felsorakozunk a végtelenül hosszú leterített üres
asztalsorral
meg a mögötte felállított üres széksorral szemben

Csend

Ekkor egy alacsonyabb beosztású nevelőtanárr
vagy az alacsonyabb beosztású személyzet egy maga-
sabb beosztású tagja
behozta a nagyalakú feketébe kötött raportkönyvet és
némán az asztalra helyezte

Várakozás
szemközt a végtelenül hosszú fehér asztal
a gonosz lapos raportkönyv

Várakozás
várakozás
várakozás
várakozás
várakozás

Az általános megingás a sóhajok
igen
a totális összeroppanás pillanatában
lépett be a tanári kar élén az Igazgató

Helyet foglaltak
Halálos csönd
Szemüvegek felrakása
Némi krakogás székreccsés

És akkor a Diri felnyitotta a fekete könyvet
az Apokalipszis könyvét

Mindenki benne volt és mindenkinek minden bűne
(és erénye)
egyenként mindannyian néven szólítottunk
a kiszólitott előlépett és magányosan vacogott
az asztal mögött trónoló felsőbbbség meg az éppen
elhagyott nyájmeleg közti űrben

A Diri elolvasta a róla szóló heti bejegyzéseket
jobbra fordult
balra fordult
suttogó tanácskozás hol a fülükkel
hol a szájukkal felé hajló tanárokkal
majd elhangzott a verdikt

A tekintély mint jól szervezett félelem

A seniort kicsapták

Nyilvános kasztráció
Úgy bizony

Olyan volt ez az aktus mint egy istenítélet
Úgy ahogy azt egy káplár elképzele

Olyan volt ez az aktus mint az auschwitzzi appel
Még nem igazából persze csak játékból
csak játékból

a Diri is az ottani krematóriumok egyikében füstölgött el
a tőle nyert eredményes neveltetésem végső iga-
zolásaként

pedagógiailag tökéletesen felkészített
tökéletesen

Csupa rom
romhalmaz

a falon azért látszik az emléktábla:
Itt élt és alkotott satöbbi: a Diri!

Tudós volt

Nocsak

„Élt és alkotott”

Hát persze

*(kaddist mond érte, szótlantul, hangtalanul,
csak a nagyon diszkrét, mintegy önmaga előtt is leplezett
mozdulatai utalnak erre)*

A Semmi ügyében teljesített totális szolgálatot

TIZENEGYEDIK JELENET / TÖREKEDNI
A KUDARCRA
(felidézi a jelenetet, a „lágerpókeres” jelenetet)

Auschwitzra nincs magyarázat – hát persze

(felidézi önmagát)

„mindaz ami lehetséges megtörténik
a lehetséges csakis az ami megtörténik”

(öniróniával)

stb stb stb
no igen

Nézett

mintha forrást akarna fakasztani belőlem
egy rám tapadó női tekintet

(mint aki pontosan össze akarja rakni a történetet)

majd amikor elmondtam a Tanító úr történetét
amikor elmondtam ismételt megszületésem
mit is mondok

életben maradásom

Uramisten!

történetét

egyszerre csak kivált a fecsegők csoportjából
mint valami rút formátlan de azért eleven hűsként
lélegző közegből

mely úgy hullámozott tágult és rándult görcsösen össze
mintha vajúdna

(gondosan megformálja maga előtt a képeket)

kizsakadt és átkelt egy zöldeskék szőnyegen

mintha tengeren jönne

maga mögött hagyva a felhasított testű delfint

és lépdelt győzelmesen bár bátortalanul egyre csak felém

és én azonnal és önkéntelenül ezt gondoltam:

„De szép zsidó lány!”

Az akkor még jövődő most már a volt

És már rég másnak a felesége

Orvos

No nem nagyon mert ezt nem bírtam volna ki még

átmenetileg sem

Csak bőrgyógyász

Az eszpresszóasztalkán egymás után írja nekem a vényeket
a nyugtatókat az altatókat a bódítókat a hülyítőket
amikor nagy ritkán találkozunk

(szünet)

Nem zsidó

[mondta a feleségem]

Ki?

Akije van nem zsidó

[ezt mondta]

Akije van

(felindultan)

Minek néz engem

Talán valami negatív fajvédőnek?!

Helyes

Semmi kifogásom ellene de lássunk tisztán

Az asszimiláció itt nem egy fajnak

(Fajnak! nevetnem kell!)

Egy másik fajhoz való

(Nevetnem kell!) asszimilációja

hanem a fennállóhoz a fennálló körülményekhez
a létező viszonyokhoz való totális asszimiláció

Képtelen vagyok asszimilálódni a fennállóhoz a
létezőhöz az élethez

és ennek ellenére mégis fennállok létezem és élek
de úgy hogy tudom képtelen vagyok rá

ha asszimilálódok az még előbb megölne

mint az hogy nem asszimilálódok

ami úgyszintén megöl tulajdonképpen

és ebben a tekintetben tökmindegy hogy zsidó vagyok-e

vagy nemzsidó

habár itt a zsidóság tagadhatatlan nagy előny

Csakis és kizárólag ebből az egyetlen szemszögből
vagyok hajlandó zsidó lenni

mert füttyölök rá

hogy mi vagyok

Legalább a kudarcra törekedni kell

TIZENKETTEDIK JELENET / JÖN FELÉM
(fülkésző csönd)

Figyelsz te rám egyáltalán?

Legalább a kudarcra törekedni kell

ezt mondtam

(mintha nem hallaná az, akihez beszél)

A kudarcra!

És törekedni!

Kell

Kell

Kell

És hogy a „Nem!” az „Nem!”

(valóságos dialógust folytat)

Ennyi

Nem ennyi?

(elhadarja, mint akit nem érdeklí már)

(éles iróniával)

Auschwitz!

Hát persze – überolhatatlan

Mert nincs rá magyarázat

A rosszra ne lenne persze

Uramisten!

*(mint aki meg akarja érteni,
és meg akarja élni újra és újra
életben maradásának történetét)*

Auschwitz

Láger és tél és betegszállítás és marhavagonok

fekszem a hordágnak kinevezett fatákolmányomon

kutyaszememet le nem veszem a „Tanító úrként”

emlegetett emberről

vagy inkább csontvázról

akihez az én fejadagom is került

és bevagonírozás

és a létszám persze újra meg újra nem egyezik

ordítózás kavardás rúgás

egyszer csak felkapnak és a következő vagon elé raknak

réges-rég nem látom már sem a „Tanító urat” sem az adagomat:

egyszeri hideg élelemfejadag
az út ki tudja hány napig tart majd

az út

(tárgyilagosan)

végem van végem végem

(erőtelen, majdnem hangtalan,
tehetetlen kiáltás,
hideglelés felelemmel megéli újra)

A fejadag! A fejadag! A fejadag!
Tanító úr!

(vissza a tárgyilagossa, hidegen)

a „Tanító úr” esélyeit az én fejadagom pontosan megkészszerzi

(fel-alá járkal,
felfokozott izgalommal)

Vége vége vége

Ezt értem:

megduplázott esély

vagyis egészen pontosan a saját esélyén felül kínálkozó még egy esély

Értem

Ami már tulajdonképpen másvalakinek az esélye
Az enyém

És a Tanító úr tartja a kezében

Jó

És most

(konokul)

Semmi

Igen

Vége

„Nem!”

Nem, nem

Jön

Jön

imbolyog felém

Kezében az egyszeri hideg élelemfejadag

(hitetlenül)

A fejadagom

A fejadagom

A fejadagom

Kétségbeesve kiáltozva keresgél valamit vagy valakit

Keresgél keresgél

(odaér)

Engem!

Rát teszi a hasamra

Az egyszeri hideg élelemfejadagot

Kicsi halálra készülő arc

Hogy képzelted?!

Hogy képzelted?!

TIZENHARMADIK JELENET / „KÖSZÖNJETEK A BÁCSINAK”

(ül, vár, feszült, nyugtalan)

Bejött a feleségem a presszóba

Két gyermeket vezetett kézen fogva

Egy sötét szemű kislányt:

orrocskája környékén elszórt szeplők halvány pöttyeivel

Meg egy konok fiút:

vidám és kemény szeme akár szürkés-kék kavics

Köszönjetelek a bácsinak

(lefekszik a földre, lassan összegörnyed,
mintha anyaméhben volna)

Köszönjetelek a bácsinak

Köszönjetelek szépen

Úgy

Úgy

(szünet)

Hallasz?

Hallasz engem?

(szünet)

Köszönjetelek a bácsinak

(szünet)

„Nem!”

Ámen

(apró kavicsok hullanak a magasból, az egész játéktérre,
kivéve a szereplőt; mintha manna volna; lassan sötét)

Vége